

הפסוק וישל - "כח אומר ב"
מאור: בן יאיר יצחק גרשוני

1
ויאמר ב'אור הכהן

2
ויאמר הכהן אל הכהן

ועו כל אחד ואחד נטל ב' כספים. משמע שגם ראובן נטל חלקו וידע מהמכירה, וכ"מ ממ"ש להלן הנידו לו את הדבר שעשו המרס, ונפרט לגירסת המנוחמת כמש"ל אוח ס"ג כס"ד, אבל כוהר (קפה) איחל לא ידע ראובן מוכיט דיוסף ולא אחגלי לי עד זמנא לאחגלי יוסף לאחיה. וע"ל אוח ס"ח שממ"ש, ראובן אמרתי לכם אל חמטאו בילד ולא שמעתם משמע שחשט שנהרג וילכן האחים שידעו המכירה לא אמרו רק אשר ראש גרם נפשו שהמנוח אלינו, הוכיחו רק גרם נפשו. ומ"ש כאן כל אחד ואחד נטל ב' כספים, אולי יש לדחוק שנתנו לו ב' הכספים פתח לחלקו ולא הודיעוהו:

3
וישל אל הכהן

4
כי וישבו לאכל-לחם וישאו עיניהם ויראו והנה ארחת ישמעאלים באה מגלעד ונמליהם נשאים נכאת וצרי ולט הולכים להוריד מצרימה:

5
וישל אל הכהן

6
ויאמר האיש נסעו מזה כי שמעתי אמרים גלכה דתינה וילך יוסף אתר אחיו וימצאם בדתן: ויראו אתו מרחק ובטרם יקרב אליהם ויתנבלו אתו להמיתו:

7
כח אומר ב'אור הכהן

8
נלכה דותינה. לנקש לך נכלי דמות שימחון כהן x. ולפי פשוטו שס מקום הוא, ואין מקרה יולא מידי פשוטו:

9
מאור: אל הכהן

10
(ח) ויתנבלו אותו להמיתו. הגה לשון גכל יורה על המצאה להרע, כמו "אשר נכלו לכם" (במד' כה יח). אמר שחשבו ב' את יוסף בלבם נוכל ב' להמית, ושבא אליהם לא לדרוש שלומם, אלא למצוא עליהם עלילה או להחטיאם, כדי שיקללם אביהם או יענישם האל יתברך, וישאר הוא לבדו ברוך מבנים. ולשון התפעל יורה על ציור הרבד בגשפ, כמו "אתה מתחנש בגשפ" (ש"א כה ט), מצייר בלבך מוקש על גשפ. ולשון "להמיתו", שימית הוא את אחיו, כמו "לעשותכם אותם" (דברי ד יד), "לעברך בכרית" (שם כט יא). ובוה הודיע מה היה למו בהיות ב' כולם צדיקים גשפריים עד שהיו ב' שמתם לפני ה' לזכרון, איד נעודו לב יחדו להרוג את אחיהם או למכרו, ולא נחמו על הרעה, כי גם כשאמרו "אבל אשמים אנחנו על אחינו" (מב כא), לא אמרו שחזיתו אשמתם על מכירתו או מיתתו אלא על אכזריותם בהתחננו. והנה תביד הכתוב כי ציורו בלבם וחשבו את יוסף לנוכל ומתחנש בגשפם להמיתם, בעולם הזה או בעולם הבא או בשניהם, "החזרתו אמרת הבא להרגך השכם להתרגו".

11
כה אומר יהוה על-שלשה פשעי ישראל ועל-ארבעה לא אשיבנו על-מכרם בכסף צדיק ואביון בעבור נעלים:

12
אלה אבכה ביום יוב

13
נהי לב בגדולים. הנה למלאות פלטרו נעלים, וקרא לשורה חכמים גדולים, מביני דת וטעמיה בקלפולים. דעו משפט זה לאשרו, ואל תעזתהו בקוב לאמרו, כי אם הרציאהו לאמתו ולאורו.

14
כי ימצא איש גנב גפש מאחיו מכוני ישראל, והתעמר בו ומקרו. (מטאט צנרטי, קלח לנו יתגרטי)

15
הם קענו לו ופת הנגב יהוא, גם איה אבותיכם אשר אחיקם מקרהו, לארחת ישמעאלים סתרהו, וכער נעלים נתנהו.

16
ואתם קבלו דין שמים עליכם, כי מימי אבותיכם לא נמא ככם, ואם היו בתיים הייתי דם לפניכם, ואתם תשאו עון אבותיכם. (מטאט צנרטי, קלח לנו יתגרטי)

17
אלה סקורה וישל אל

18
בעשרים כסף. ובכסף הזה קנו בעלים (עמס ב'). וכן נאמר בפיוט "עשרה הרוגי מלכות" לירכ אבל מה זה קרה לשבטים, שפתאם הוצרכו כלם לנעלים?

19
הכח אומר ב'אור הכהן

20
ומכרו אותו לישמעאלים בעשרים כסף. כל אחד ואחד נטל שני כספים לקנות מנעלים ברגליהם, שצאמר, על מכרם בכסף צדיק ואביון בעבור נעלים (עמס ב').

21
22
אלה סקורה וישל אל הכהן

23
בעשרים כסף. בפדריא פי ליח נאמר, שכא"א נטל שני כספים לקנות מנעלים ברגליהם. תימה, הלא ראובן, לא היה במכירתו ורק תשעה אחים מכרשו? וי"ל שלקחו זוג נעלים גם בעד ראובן, שחשבו שבחדי יסכים על מכירתו, שדרי הוא שיעץ להשליכו לבור, שיש לו נחשים ועקרבים, הוא רק אמר: "ויד אל תשלחו ברי והאמור אחיכ: למען תציל אתו מידם להשיבו אל אביו" - זו היא עדותה של רוח הקודש, שכך הי' בלב ראובן וכמבואר ברשי.

שהשנאה היחה מדבר עברה הגובע אל עצמם, ובוה יש לחוש שלא יראו לו זכות, ולא להיות הדיינים עליו, ולכן מכיון שוישנאו אותו ולא יכלו דברו לשלום, אף שהיתה זו שנאה מצד שלדעתם ראו בו עברה, אבל מכיון והיה גוגע הדבר לעצמם, לא היו יכולים הם לדוננו.

11
כא ויאמרו איש אל-אחיו אבל אשמים |
אנחנו על-אחינו אשר ראינו צרת נפשו בהתחננו
אלינו ולא שמענו על-כן באה אלינו הצרה הזאת:

16
קרא קרובה חסן חסיד סגור לוקי

12
מכיון אל

16
קרא קרובה חסן חסיד סגור לוקי

(כא) בהתחננו אלינו ולא שמענו. והיינו אכזרים נגד אחינו, אף על פי שחשבנוהו לרודף היה לנו לרחם בהתחננו, וכנגד מדת אכזריותנו זה האיש מתאכזר נגדנו.

17
אלה דקורב ואלה דכב סא כסא

13
אלה דקורב ואלה דכב סא כסא
* הגדה"

(כה) וישבו לאכל לחם. סנהדרין הדנים ד"ג ממעטין ממאכל (סנהדרין מ"ו). וכל זמן שהשבטים דנו את יוסף לא אכלו. ומכיון שקבלו הצעת ראובן להשליכו לבור, רק אז ישבו לאכל.

ואין להקשות, למה נקטנו השבטים מאמר קצתו קצתו; וכן למר דעל פירוש פנה פנה (אטום פ"ד מ"ג); ככל מלשון (ג) שגגה פלמוד עולה וזון, דהיינו להס לידע להשיג הענין. ואלה דהשגחה מקלקלת השגחה (נאשית דבא פ"ה ס"ט) מפני ששגחה אומה, ולא פניו השגחה.

18
אלה דקורב ואלה דכב סא כסא

14
ויראו אחיו כיהא אהב אביהם מכל-
אחיו וישנאו אותו ולא יכלו דברו לשלום:

— אולי רמזו בזה, כי אע"פ שהאבל אסור בנעילת הסנדל, והם הלא כבר נתיאשו מאחיהם ומחיו (שהרי המצרים שונאים את העברים ובפרט עבד עברי, רך בשנים ומפונק מנוצר, ואיך יתי' בעבדות מצרים?) ובפרט בתור "יהודי שומר דת", בטומאת מצרים, והיה ראוי להתאבל עליו, על מיתתו הרחוקה — וקרוב לודאי — גם הגופניות, — אבל על הרוגי ב"ד אין הקרובים מתאבלין (סנהדרין מ"ו), והם חשבו, שעשו הכל ע"פ דין, וממילא נעלו כולם נעלים להראות, שאין עליהם דין אבילות, ובכלל הלא חליצת נעלים בישראל הוא סימן של צער, והאחים הראו בנעילת נעלים, שאינם מצטערים על מכירתו.

15
באכ וסו' ואלה

שהיה לו עם אחר, ולא רציתי לטפל בדיונו, ולא משום שכיון שעבר עבירה שנשבע לשקר א"כ מותר לשנאותו, ושונא פסול לדוננו, דא"כ לכל צדיק ורשע שבאו לפניו יהיה פסול לדונם, כיון שלרשע מצוה לשנאותו, וזה אינו, דהרי התורה אמרה לא חטה משפט אביונך בריב, ואמרו חז"ל בספרי, אביונך במצוות, וכן נפסק הדין ברמב"ם ושו"ע, אלא דאי כל שאין השנאה טבעית אלא ע"פ דבר ה', אין לחוש שדעתו תטעה ולא חוי ליה זכות, כמו שאנו חוששים בשאר שונא, אולם כל זה הוא כשהעבירה לא היחה כלפי הדיין עצמו, אבל כשעשה לדיין עצמו מעשה רשע, או שום דבר שיש לו טינא בלבו עליו, ודאי שיש לחוש שמפני כך לא חוי ליה זכות, ויתרחק מלדוננו, ע"ד.

ב) גם אפשר שבמה שאמר הכתוב וישנאו אותו וגו', יש בזה להודיענו במה היחה שגיאת השבטים במה שדנוהו, כי כפי המבואר בחז"ל היה בכל מה שעשו האחים ליוסף לפי דעתם ראוי לזה מצד הדין, וכמו שכתב רש"י עה"פ גלכה דתיגה, לבקש לך נכלי דתות שימיתוך בהם, והיינו שימיתוהו ע"פ דת דין, או מצד שהחיותו לרודף במה שדבר עליהם לשון הרע להביא דבתם רעה אל אביהם, או שהחיותו למורד במלכות בית דוד שהוא משבס יהודה, והוא מתנשא למלך עליהם (וכמ"ש"כ השל"ה), ואם כן לא היה עליהם חסא אפילו אם לא כווננו את ההלכה והדין לאמתו, כיון שלפי דעתם היה מתחייב כל זה מצד הדין, ואין לדיין אלא מה שענינו ראות, אלא שהשגיאה היחה בזה במה שדנוהו הם, כיון שהם היו שונאים שלו, וע"פ הדין שונא פסול לדין, כמו שאמרו בגמרא (סנהדרין כ"ט) וכ"ה ברמב"ם ושו"ע, ואמרו שם בגמ' (דף כו) שונא, כל שלא דבר עמו שלשה ימים באיבה, וזה שאמר הכתוב, וישנאו אותם ולא יכלו דברו לשלום, וכיון שהשנאה היחה עד כדי כך, אם כן הרי שלא היו יכולים לדון אותו ולהיות הם הדיינים.

על מכרם בכסף צדיק. יש להקשות למה נתוכח עם ישראל על חטא זה. הלא יהודה ראש המדברים אמר לכו ונמכרנו ולא נתוכח עמו. ונראה לומר דהא דמכרוהו היינו לפי שמרד במלכות בית יהודה וזהו הי' התנצלות ליהודה. ואולם שאר שבטים מרדו במלכות בית דוד בימי רחבעם כנודע באמנם אין לנו חלק ברוד הכוונה שאין המלכות מסורה ביד דוד לכד לכן נתוכח עמם על מכרם בכסף צדיק זה יוסף וצריך לומר

מבואר מזה, דכל שנאה שהיא מצד שראה בו הדיין שעבר דבר עברה ומצוה לשנאותו, אין שנאה זו פוסלתו מלדוננו מדין שונא, אבל אם העברה היחה כלפי הדיין עצמו, בזה יש לו לדיין לחוש שמפני כך לא יראה לו זכות, ויש לו להתרחק מלדוננו; ולפי זה אפשר שבזה היחה שגגת האחים, שדעתם היחה שכיון ששנאתם אליו היא רק מצד העברה שיש בו או מלשון הרע, או שהוא כמתנגף לאביו והוא רודף שלהם, או מצד מורד במלכות בית דוד וכנ"ל, ואם כן מצד שנאה זו אין הם נפסלים מלדוננו, וכמו שכל דיין אינו נפסל לדון למי שראה בו דבר עברה וכנ"ל, אולם באמת, כיון

ג) ובספר חות יאיר (בסוף הספר בהשמטות, הובא בפ"ת חז"ק סי' ז) כתב, מעשה היה שאחד לוח ממני וטען על מקצתו שטרע, ונשבע לשקר, ולאחר שנה בא לפני בדין [על מעשה

ככה יעשה לאיש אשר לא יבנה את בית אחיו שיש לדקדק בזה אם צריך לבנות הרי אין בית, ואם יש בית הרי א"צ לבנות, אבל הוא מליצה כאלו היה כבר בית ונהרס וצריך לבנותו, וזהו תשובה על דבריו שאמר לא חפצתי לקחתה שאין לו חפץ בה בעצמה, וזה שתאמר שדבריו אין להם מקום רק אם לא היתה כבר אשת אחיו, אבל אחרי שכבר היתה אשת אחיו ובקחתה יתקן ענין נכבד, וגם שע"פ רוב אחים י"ל טבע אחת ואחיו חפץ בה והוא לא יחפוץ אם לא שאחיו היה בעל רצון והוא אינו בעל רצון ולכן נקרא שמו בישראל בית חלוץ הנעל שפי' שבמושב הזקנים חלצה נעלו מעל רגלו, להורות שהוא הולך בדרך טבעו ואינו בעל רצון שילך במנעלים:

נחמה שרן - ו'א

ג. על מכרם בכסף צדיק ואביון בעבור נעלים. היה המנהג שאין עבד לובש מבעל ומכרוהו בעבור נעלים להורות כי הם בני חורין ויוסף עבד. הרב מהר"ר יהונתן. הדרך הלצה פירושו המפרשים שלקחו מנעלים שאין לברך שהחיינו שאלו היה לבוש אחר היו צריכים לברך שהחיינו וכתיב וברצע ברך נאץ ה' עכ"ד. ואפשר לומר לפי דרכם דזהו פשע כפול דאין מברכין שהחיינו על המנעלים דנעשה מעור בהמה שמתה וא"כ נמצא שמח במיתת הבהמה ומ"ה לקחו מנעלים. זוהי התמיה על מכרם בכסף צדיק ואביון ולא חשו למוכרו בידי גוים אדונים קשים. והיו מרדקים שלא לברך שהחיינו על המנעלים דהוי כשמח על מות הבהמה וכתיב ורחמיו על כל מעשיו זוהי שקשה לרחם על הבהמה ולא על צדיק

משום שמרד במלכות יהודה הלא גם אתם מורדים ואמר בעבור נעלים דהענין הוא דעבד נמכר יוסף מפני שביקש למלוך לכך עבד יהיה ובימים ההם היה עבד אסור לנעול סנדל כי זהו דרך חירות וכל הקנינים היו נעל כמ"ש שלף איש נעלו ואין שום קנין לעבד כלל לכך מכרוהו בעבור נעלים להורות כי הם בני חורין והוא יעבוד וק"ל:

נחמה שרן - ו'א

בענין הליצת המנעל כתבו המקובלים סודות אבל הרשות יקרב גם אל שכל האנושי וזה דאיתא בשבת (קנב) דעל סוס מלך, דעל חמור בן חורין, ודמנעלוהי בגולהי בר אינש, שכונת המאמר הוא שההכרל האמתי בין האדם לשאר בע"ח אינו בכח הדבור כי יש עופות שיש גם להם כח המבטא, ולא בהדעת כי נמצא גם בבע"ח דעת והתחכמות כמ"ש (איוב לה יא) מלפנו מבהמות ארץ ומעוף השמים יחכמונו, ורק יבדל בזה שכל בע"ח אף שנראה שעושים בדרך דעת זה הוא להם טבע מוכרח והדעת שבהם בא מכת היסודות, אבל האדם הוא בעל בחירה ורצון ויוכל לעשות הפך טבעו יעשה ע"פ הדעת והתבונה שנפח ה' באפיו נשמת חיים וכל מאן דנפח מפומיה נפח, וכשם שהשי"ת הוא מקור הרצון כן נשמת האדם ובינתו היא בעלת רצון, זה שאמר (קהלת ג' כא) מי יודע רוח בני האדם העולה היא למעלה לבעל הרצון האמתי ורוח הבהמה היורדת היא למטה לארץ אל היסודות, ולכן המלך שרצונו מושל על רצון רבבות בני"א ובפרט בעת המלחמה שע"פ רצונו יבואו בין החיים והמות הרכיבוהו על הסוס, שהסוס מוכשר למלחמה כמ"ש באיוב באריכות, ובני חורין שהם השרים והסגנים שע"פ רצונם הנהגת המדינה הרכיבום על חמור שמועיל הרבה במלאכות הבייתיות ובהולכת התבואות והמשאות, וכל בני אדם שמתנהגים ברצונם הדריכום במנעלים שהנעל הוא מעור בע"ח להורות שאינו כשאר בע"ח שהולך על הארץ, ורק שיש בינו להארץ עוד מדרגת הבע"ח, והוא עולה על מדרגת הבע"ח, ומי שאינו בעל רצון הוא כשאר בע"ח שעושה רק כפי טבעו והולך על הארץ כפי הרכבת היסודות שבו, ואמר ריב"ק במליצה שהחופר וקובר בארץ שאף שהוא בארץ ולא על הארץ הוא טוב ממנו, שהחופר הוא שולט על הארץ לעשות בה כרצונו והוא אינו שולט על היסודות, ולכן כשבא האדם למקום קדוש היה צריך להסיר מנעליו להראות שאין דבר חוצץ בינו לבין המקום קדוש, וזה שנאמר למשה וליהושע של נעלך מעל רגלך כי המקום אשר אתה עומד עליו קדוש הוא, וכן הכהנים בעת העבודה הלכו יחפים בעזרה לכלי יהיה דבר חוצץ בינם לבין המקום קדוש הרצפה, ואחרי שהמנעל רמז לכבוד האדם וכח הרצון שבו לכן לקיים כל דבר שלף איש נעלו ונתן לרעהו וזאת התעודה בישראל שהיה כמו שמוסר לו כל כבוד אנושותו לערבות שיקיים דבריו וגם הראה שהוא בעל רצון שלא ימנעהו שום דבר מלקיים דבריו. והנה מצות היבוס שהתורה צותה לעבור על אחת ממצות ה' אשר לא תעשינה שהוא איסור אשת האח בשביל הקמת שם המת, ואשר ימאן לקחת את יבמתו שהוא רק בשביל שאינו חפץ בהאשה שהוא נגד טבעו ולא יוכל או לא ירצה להכריח את טבעו, וז"ש ואם לא יחפוץ האיש, שהוא כו"ד, ולא יעשה נגד טבעו ולא יבין אשר התורה עשתה בזה נגד חקותיה כנ"ל ונמצא שאינו בעל רצון כלל לכן תחלוץ היבמה מנעליו להראות שהוא אינו ראוי לילך במנעלים מפני שאינו בעל רצון כלל, ותאמר